

Kaleta, Andrzej

Rozwój polskiego katolickiego czasopiśmiennictwa misyjnego do 1939 roku

Rocznik Historii Prasy Polskiej 2/2(4), 5-24

1999

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

T. II (1999), Z. 2(4)
ISSN 1509-1074, ISBN 83-86726-78-4

**ROCZNIK
HISTORII PRASY POLSKIEJ**

Development of the
Catholic Missionary
Periodical Press
in Poland up to 1939

**Rozwój polskiego
katolickiego
czasopiśmiennictwa
misyjnego do 1939 roku**

Wyższe Seminarium
Duchowne w Kielcach
ul. Jana Pawła II 7
PL 25-013 Kielce

**Andrzej
KALETA**

KEY WORDS

missionary periodical press
(missionary periodicals),
missionary activities of the
Church, missions, publications,
orders, life of periodicals

SŁOWA KLUCZOWE

czasopiśmiennictwo misyjne
(perrodyki misyjne), działalność
misyjna Kościoła, misje,
wydawnictwa, zakony,
życot czasopism

ABSTRACT

The Catholic missionary periodical press in Poland constitutes an important element of religious writing. The author discusses its development and presents chronologically particular periodicals on the publishing market.

Rocznik Historii Prasy Polskiej,
volume 2 (1999), no. 2(4), pp. 5-24.

ABSTRAKT

Polskie katolickie czasopiśmiennictwo misyjne stanowi ważny element piśmiennictwa religijnego. W artykule niniejszym autor podejmuje problem rozwoju tego czasopiśmiennictwa, a zwłaszcza chronologii powstawania poszczególnych periodyków i ich czas trwania na rynku wydawniczym.

Rocz. Hist. Prasy Pol.,
t. II (1999), z. 2(4), s. 5-24.

Streszczenie

Początki polskiego czasopiśmiennictwa misyjnego sięgają połowy lat osiemdziesiątych XIX w. Wiąza się one ściśle z rozwojem idei misyjnej w Europie.

Duży wpływ na ukształtowanie się tego zjawiska miały papieskie encykliki misyjne. Obligowały one duchownych i świeckich wiernych Kościoła katolickiego do wspierania misji. Jednym ze sposobów było popieranie misyjnej działalności czasopiśmienniczej. Ważne dla rozwoju tej idei okazały się również encykliki społeczne. W Polsce ich wpływ zaznaczył się w wielu dziedzinach życia, przyczyniając się do znacznej aktywizacji poszczególnych grup społecznych. Encykliki te budziły uczucia społeczne i poczucie wzajemnej odpowiedzialności ludzi. Szczególnym tego wyrazem było formowanie nieznanych do tej pory organizacji i stowarzyszeń. Niektóre spośród nich posiadały m.in. sekcje misyjne, kształtowały one zainteresowania swoich członków, czyniąc ich potencjalnymi czytelnikami prasy misyjnej.

Wielkie znaczenie dla rozwoju czasopiśmiennictwa misyjnego miały przemiany polityczne. Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę w 1918 r. nastąpiło ożywienie życia religijnego, co zaowocowało pojawianiem się nowych zgromadzeń zakonnych, które wzięły na siebie główny ciężar wydawania periodyków misyjnych. W mniejszym stopniu powyższą działalność prowadziły katolickie organizacje misyjne i duchowieństwo diecezjalne.

Pisma, o których mowa, adresowano do różnych grup społecznych. Wśród czasopism były kalendarze, kwartalniki, dwumiesięczniki, miesięczniki i wydawane z powodu szczególnych okazji jednodniówki. Rozwijające się piśmiennictwo misyjne zostało nagle przerwane przez wybuch II wojny światowej.

Polskie katolickie czasopiśmiennictwo misyjne, jak dotąd, nie doczekało się jeszcze wyczerpującego opracowania historycznego. Na ten temat pisano stosunkowo mało, choć było to zjawisko zasługujące ze wszech miar na uwagę. Stanowiło ono ważny element polskiego piśmiennictwa religijnego. Ciekawe było między innymi i z tego względu, że dysponowało niespotykaną w innym typie czasopism liczbą korespondentów zagranicznych (byli nimi misjonarze), a także rozwiniętą siecią współpracowników krajowych.

W artykule niniejszym¹ pragnę zwrócić uwagę na niektóre tylko problemy dotyczące rozwoju tego czasopiśmiennictwa, a zwłaszcza na chronologię powstawania poszczególnych periodyków i ich czas trwania na rynku wydawniczym.

Początki polskiego czasopiśmiennictwa misyjnego sięgają lat osiemdziesiątych XIX w. i są ściśle związane z rozwojem idei misyjnej w Europie². Dla rozwoju prasy misyjnej ogromne znaczenie miało ukazanie się encykliki *Sancta Dei civitas*³. Papież Leon XIII podpisał ją 3 grudnia 1880 r. Jak każdy tego typu dokument, również i ten miał

¹ Artykuł jest fragmentem przygotowywanej większej całości. Opracowując listę czasopism misyjnych, autor korzystał przede wszystkim z prac: Z. Zieliński, *Bibliografia katolickich czasopism religijnych w Polsce 1918–1944*, Lublin 1981 oraz T. Duszka, *Czasopisma misyjne w polskich bibliotekach*, Warszawa 1980, a także przeprowadzonej przez siebie szerokiej kwerendy prasowej w Bibliotece Narodowej w Warszawie oraz w bibliotekach: Uniwersytetu Jagiellońskiego, Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Poznańskiego, Wyższego Seminarium Duchownego w Kielcach.

² J. Bruls, *Od misji do młodych Kościołów*, [w:] R. Aubert [i in.], *Historia Kościoła*, t. 5, 1848 do czasów współczesnych, Warszawa 1985, s. 287–325; bp W. Urban, *Akcja misyjna Kościoła katolickiego w Polsce*, [w:] *Księga 1000-lecia katolicyzmu w Polsce*, red. bp P. Kałwa [i in.], Lublin 1969, s. 585–639; M. Jagusz, *Misje zewnętrzne*, [w:] *Historia Kościoła w Polsce*, t. 2, cz. 2, red. ks. B. Kumor, ks. Z. Obertyński, Poznań–Warszawa 1979, s. 121–124; zob. też: A. Andrzejak, *U początku ruchu misyjnego w Polsce. Biskup Kazimierz Kowalski 1896–1972*, Poznań 1993; K. Kapitańczyk, *Udział Polski w dziele misyjnym*, Poznań 1933; M. Szołdrski, *Dzieje misji katolickich w zarysie*, Kraków 1927.

³ Papież Leon XIII, *Encyklika „Sancta Dei civitas” z 3 grudnia 1880 r.*, [w:] *Breviarium Missionum. Wybór dokumentów Kościoła dotyczących dzieła misyjnego*, cz. 1, oprac. ks. B. Wodecki, ks. F. Wodecki, ks. F. Zapłata, Warszawa, ATK 1979, s. 147–154.

charakter obligatoryjny dla wszystkich duchownych i świeckich wierznych Kościoła katolickiego. Zarządzenia w nim zawarte, dotyczące większego niż do tej pory zaangażowania się wiernych w dzieło wspierania misji, zaowocowały pojawieniem się pierwszych czasopism misyjnych, także na ziemiach polskich.

Już w 1882 r. Towarzystwo Jezusowe (jezuici) w Krakowie rozpoczęło wydawanie „Misji Katolickich”. Był to bogato ilustrowany miesięcznik z początku przeznaczony dla szerszego ogółu, a później o wyraźnym profilu naukowym. Wydawcą i pierwszym redaktorem odpowiedzialnym został ks. Władysław Zaborowski TJ. Czasopismo drukowała najpierw drukarnia „Czasu” F. Kulczyckiego i Spółki pod zarządem J. Łakocińskiego, a od 1921 r. robiły to inne zakłady krakowskie. Ukazanie się pierwszego polskiego czasopisma misyjnego okazało się możliwe dzięki zniesieniu przepisów józefińskich, które w znaczny sposób ograniczały działalność Kościoła w Galicji. Wielkie znaczenie, na przyszłość, miało również zawarcie konkordatu między Stolicą Apostolską a Austrią w 1855 r.⁴ Nim jednak to się stało, w Krakowie ukazały się dwa kolejne czasopisma misyjne. Przyczyn ich powstania należy upatrywać we wspomnianej wyżej encyklice, która wskazywała ponadto na potrzebę rozwoju Papieskich Dzieł Misyjnych jako najlepiej przygotowanych do misyjnego wychowywania społeczeństw oraz do gromadzenia środków wspierających działalność apostolską⁵. Pierwsze z nich ukazało się w 1883 r. i nosiło tytuł: „Roczniki Rozkrzewiania Wiary”. Na jego łamach drukowano listy misjonarzy z całego świata, jak i dokumenty Dzieła, które było przez nie reprezentowane. W rok później ukazały się „Roczniki Dzieła Świętego Dzieciństwa Pana Jezusa”. Było to pierwsze polskie pismo misyjne skierowane do dzieci. Najpierw wydawane przez Kongregację Księży Misjonarzy, później ukazywało się nakładem Dyrekcji Papieskiego Dzieła Świętego Dzieciństwa Pana Jezusa w Polsce.

Po sześćioletniej przerwie, która nastąpiła po ukazaniu się trzech pierwszych czasopism misyjnych, rozpoczęło publikowanie w 1890 r. „Wiadomości Misyjnych”. Był to dwutygodnik ojców trapistów z Marianhill w Afryce. Wydawany nakładem przedstawicielstwa tegoż zgro-

⁴ F. Stopniak, *Kościół na ziemiach polskich w latach 1848–1978*, [w:] R. Aubert [i in.], *op. cit.*, t. 5, s. 584.

⁵ Cztery organizacje misyjne zostały podniesione do rangi Papieskich Dzieł Misyjnych. Były to: Papieskie Dzieło Rozkrzewiania Wiary, Papieskie Dzieło św. Dzieciństwa Jezusowego, Papieskie Dzieło św. Piotra Apostoła i Unia Misyjna Kleru.

madzenia w Polsce, uczył nie tylko o misjach, ale i przypominał katolikom o potrzebach misji prowadzonej wśród kafarów⁶. Pismo drukowano najpierw w Chełmnie, a od 1904 r. we Wrocławiu czcionkami „Gazety Śląskiej Ludowej”. Od 1891 r. to samo zgromadzenie rozpoczęło wydawanie „Polskiego Kalendarza Misyjnego Ojców Misjonarzy w Marianhill w Południowej Afryce”. Kalendarz drukowany najpierw w Poznaniu, a później we Wrocławiu stanowił interesujące uzupełnienie „Wiadomości Misyjnych”. Obydwa pisma nawiązywały do idei, jakie wspomniany już papież zawarł w kolejnej swojej encyklice, zatytułowanej *Catholicae Ecclesiae*⁷. Dokument ten podpisany 20 listopada 1890 r. nie tylko podtrzymywał dotychczasowe zasady misyjnej nauki Kościoła, ale aktualizował je, dostosowując do ówczesnych wymogów⁸.

Postanowienie, aby w dniu Objawienia Pańskiego zbierano wszędzie ofiary dla misjonarzy katolickich, którzy mają być posłani na teren Afryki, zostało bardzo poważnie potraktowane przez hrabinę Marię Teresę Ledóchowską. Jej staraniem w 1893 r. zaczęło wychodzić pismo zatytułowane „Echo z Afryki”. Był to miesięcznik ilustrowany poświęcony dziełu popierania wysiłków dla zniesienia niewolnictwa i dla rozszerzenia misji katolickich w Afryce.

Maria Teresa Ledóchowska, wydawca i redaktor pisma, początkowo używała pseudonimu Aleksander Halka. Od roku 1898 wydawcą „Echa z Afryki” była Sodaliczka św. Piotra Klawera — zakon dla wspierania misji afrykańskich założony w 1894 r. przez wtedy już siostrę Ledóchowską⁹. Omawiany, drugi okres formowania się czaso-

⁶ Kafrowie (od arab. *kafir* — niewierny) — nazwa nadana przez Arabów południowym i wschodnim ludom Bantu, z czasem nazwa ta rozpowszechniła się w zachodniej literaturze i historiografii.

⁷ Papież Leon XIII, Encyklika „*Catholicae Ecclesiae*” z 20 listopada 1890 r., [w:] *Breviarium Missionum*, op. cit., s. 172–177.

⁸ Tamże.

⁹ Por. E. Osiecki, *Informator o zakonach i seminariach duchownych w Polsce*. Pieniężno 1982, s. 236; na powyższy temat pisali również: s. M. Jolanta (SSPK), *Cóż więcej dać mogła? Życie i dzieło służebnicy Bożej Matki Marii Teresy Ledóchowskiej*, Rzym 1966; ks. S. Wiśniowski, *Matka Afrykanów*, Kraków 1998; J. Banach, *Przedrozbiorowe dzieje parafii w Lipnicy Murowanej*, Tarnów 1993; M. Krzymkowska, *Sodaliczka św. Piotra Klawera na ziemiach polskich w latach 1894–1939*, Lublin 1971 (mps); A. Nowak, *Blagostawiona Maria Teresa*, [w:] *Chrześcijaństwo*, t. 3, Warszawa 1978; S. Świątek, *Wychowanie do świętości przez miłość w życiu Józefiny Salis-Zizers Ledóchowskiej (1831–1909)*, Tarnów 1988; S. Wiśniowski, *Jak Kościół domowy Ledóchowskich wychowywał bł. Marię Teresę do służby misjom*, „Echo z Afryki” 1990, nr 98; *Maria Teresa Ledóchowska i misje*, [w:] *W nurcie zagadnień posoborowych*, t. 9, red. bp B. Bejze, bp J. Gucwa, ks. A. Koszorz, Warszawa 1977.

piśmiennictwa misyjnego w Polsce kończy ukazanie się w 1895 r. „Roczników Obydwóch Zgromadzeń św. Wincentego à Paulo”. Była to inicjatywa wydawnicza Zgromadzenia Księża Misjonarzy w Krakowie. Kwartalnik ten reprezentował interesy misyjne wydawców oraz Sióstr Miłosierdzia. Były to dwa starsze zgromadzenia zakonne, które świadome dokonujących się zmian społecznych pragnęły w ten sposób dostosować swoje działanie do nowych potrzeb.

Rok 1891 stanowi w historii Kościoła niezmiernie ważną cezurę czasową. Wtedy bowiem papież Leon XIII ogłosił encyklikę *Rerum novarum*, która wywarła decydujący wpływ na ukształtowanie się katolickiej nauki społecznej. Choć tradycje myśli społecznej w Kościele zaznaczyły swoją obecność znacznie wcześniej, a w Polsce sięgały XVII, a nawet XVI w., to prawdziwie rewolucyjne zmiany dokonały się właśnie na przełomie XIX i XX w. W Polsce wywarły wpływ na wiele dziedzin życia narodowego, przyczyniając się do znacznej aktywizacji wszystkich grup społecznych, co znalazło szczególnie wyraz m.in. w formowaniu nieznanych do tej pory organizacji i stowarzyszeń. Niektóre spośród nich wśród swoich zainteresowań widziały nie tylko sprawy najbliższe — narodowe, ale również te dalsze, dotyczące innych społeczeństw. W przypadku wielu stowarzyszeń tak kościelnych, jak i świeckich powyższa tendencja zaowocowała pojawieniem się w nich sekcji misyjnych, które wywierały wpływ na kształtowanie zainteresowań swoich członków¹⁰. Pojawienie się zapotrzebowania na treści misyjne dało asumpt do wydawania nowych pism z tej dziedziny. Na ziemiach polskich zjawisko to w sposób zauważalny było widoczne w latach poprzedzających odzyskanie niepodległości, a także w dwudziestoleciu międzywojennym.

Następnym okresem ożywionego powstawania czasopiśmiennictwa misyjnego były lata od 1908 do 1916. Nowe pisma misyjne tworzyły w większości zgromadzenia, które pojawiły się na naszych ziemiach na miejscu starych, przedrozbiorowych formacji zakonnych. Zjawisko regresu życia monastycznego miało swoje źródło m.in. w polityce „Kulturkampf” na terenie zaboru pruskiego oraz w kasacie zakonów w Królestwie Polskim¹¹.

¹⁰ Por. J. Majka, *Katolickie organizacje młodzieżowe*, [w:] *Historia katolicyzmu społecznego w Polsce 1832–1939*, red. C. Strzeszewski, R. Bender, K. Turowski, Warszawa 1981, s. 339–364.

¹¹ Por. D. Olszewski, *W okresie ucisku i głębokich przemian społecznych (1864–1914)*, [w:] *Chrześcijaństwo w Polsce*, red. J. Kłoczowski, Lublin 1981, s. 243–270.

Jednakże ostry kryzys wewnętrzny, jaki miał miejsce w 1905 r. w Rosji, przyczynił się do złagodzenia kursu polityki zaborczej na terenie Królestwa Polskiego¹². W efekcie, po wydaniu w kwietniu tegoż roku aktu tolerancyjnego, nastąpiło znaczne ożywienie życia religijnego, czego dowodem było przeszczepianie na teren Królestwa nowych zgromadzeń zakonnych w miejsce tych, które uległy ostatecznej kasacji po 1865 r. Nowa sytuacja polityczna zadecydowała o większej aktywności społeczeństwa również w dziedzinie wydawniczej.

Podobnie dużą aktywność wydawniczą dało się wtedy zauważyć na terenie Galicji. W Wadowicach w 1908 r. ukazał się miesięcznik zatytułowany „Królowa Apostołów”. Był to organ Kongregacji Misyjnej Księży Palotynów. Pismo, podejmując problematykę misyjną, kierowało ją do rodzin katolickich, na jego łamach obecna była również problematyka społeczna i polityczna. Wiele artykułów o treści wychowawczej zawierało bardzo wyraźne akcenty patriotyczne. Do tej samej grupy odbiorców skierowany był powstały w 1909 r. „Posłaniec Świętej Rodziny”. Miesięcznik ten pełnił funkcję organu prasowego Księży Misjonarzy Świętej Rodziny. Nie był on pismem w całości poświęconym zagadnieniom misyjnym, lecz wiele w nim pisano o odpowiedzialności za ewangelizowanie narodów.

Sodaliczka Klaweriańska, która już wcześniej zaznaczyła swoją obecność na ziemiach polskich, w latach 1913 i 1914 potwierdziła swój dynamizm wydawniczy. Stało się to za przyczyną ilustrowanego miesięcznika dla dzieci i młodzieży pt. „Murzynek”. Ukazał się on w 1913 r. w Krakowie. Drukowany czcionkami drukarni „Czasu”, w sposób dostosowany do percepcji młodych czytelników dostarczał informacji o polskich misjach w Afryce. Kolejne czasopismo Sodaliczki — „Kalendarz Świętego Piotra Klawera” — ukazało się w roku wybuchu I wojny światowej. Znamienne jest, że działania wojenne nie przeszkodziły również Towarzystwu Salezjańskiemu w Krakowie wydać pisma, które posiadając dział misyjny, pełniło jednocześnie funkcję organu Pomocników Salezjańskich, czyli organizacji skupiającej sympatyków, którzy w terenie wspierali statutowe działania swoich założycieli. Pismo powstało w 1916 r. i nosiło nazwę „Pokłosie Salezjańskie”.

Lata poprzedzające I wojnę światową miały wielkie znaczenie dla Kościoła katolickiego na ziemiach polskich. Wtedy bowiem ostate-

¹² Tamże, s. 247.

cznie wyodrębniło się pierwsze pokolenie polskiej inteligencji katolickiej¹³. Kulturotwórcza działalność tego środowiska przyczyniła się do odrodzenia myśli katolickiej w Polsce, co w efekcie zaowocowało w okresie dwudziestolecia międzywojennego otwarciem się społeczeństwa i zaangażowaniem w różne formy życia religijnego i narodowego.

Data, która wyznacza początek nowego okresu w dziedzinie rozwoju czasopiśmiennictwa misyjnego, był 30 listopada 1919 r. Wtedy to papież Benedykt XV wydał encyklikę zatytułowaną *Maximum illud*. Dokument ten stał się inspiracją dla wszystkich realizujących ideę posłannictwa misyjnego. Zawierał bardzo wiele konkretnych wskazówek dla instytucji i osób duchownych, ale też domagał się większego zaangażowania misyjnego wiernych świeckich¹⁴.

Instytucją, która pierwsza odpowiedziała na sugestie zawarte w „magna charta misji” — tak nazwano encyklikę *Maximum illud* — była Sodaliczka św. Piotra Klawera. Z jej inicjatywy ukazał się w 1920 r. „Kalendarzyk Misyjny dla Dzieci i Młodzieży”. Pismo, drukując zbeletryzowane opowiadania o dzieciach afrykańskich, wychowywało w duchu odpowiedzialności za innych, ale i dostarczało bardzo wielu bieżących informacji o Afryce, głównie dzięki listom misjonarzy¹⁵. W 1921 r. Misjonarze Słowa Bożego (werbiści) wydali „Dzwonek Maryi”. Miesięcznik ten, adresowany do Kongregacji Mariańskich, ukazał się w Bytomiu, na jego łamach dominowała jednak tematyka misyjna.

Idea budzenia aktywności misyjnej, tak charakterystyczna dla nauczania papieskiego zawartego w encyklice z 1919 r., była podejmowana też przez miesięcznik „Mały Apostoł”, który ukazał się w 1923 r. staraniem Kongregacji Księżki Palotynów w Wadowicach. Pismo kierowane do młodych starało się uwrażliwiać ich na sprawę odpowiedzialności za krzewienie wiary wśród nie ochrzczonych¹⁶. Idea, o której mowa, zachęciła również Zarząd Salezjańskiego Domu Młodzieży w Krakowie do wydania własnego miesięcznika misyjnego. Pismo nosiło tytuł „Młodzież Misyjna”, a jego pierwszy numer wy-

¹³ Tamże, s. 266.

¹⁴ Papież Benedykt XV, Encyklika „*Maximum illud*” z 30 listopada 1919 r., [w:] *Breviarium Missionum*, op. cit., s. 200–216.

¹⁵ *Matka zawsze dopomoże*, „Kalendarzyk Misyjny dla Dzieci i Młodzieży” 1920, s. 13–20; *Ofiarność dziecka*, tamże, s. 36–37.

¹⁶ *Straty misyj katolickich w Chinach*, „Mały Apostoł” 1936, nr 6, s. 85; *Misjonarz wśród lodów Północy*, „Mały Apostoł” 1935, nr 12, s. 186.

szedł w 1925 r. Od numeru dziewiątego miejscem wydawania była Warszawa, a nakładcą Inspektorat Towarzystwa Salezjańskiego.

Okres międzywojenny w Polsce to lata funkcjonowania wielu stowarzyszeń i organizacji katolickich. Wśród nich były również organizacje, których zadanie polegało na wspieraniu działalności misyjnej w świecie. Dzieło Rozkrzewiania Wiary było jedną z nich. Ze względu na rolę, jaką spełniało, Papież Pius XI wyniósł je do rangi Dzieła Papieskiego i uczynił nadrzędnym w stosunku do pozostałych¹⁷. Jego organem prasowym w Polsce była wydawana w Poznaniu „Pobudka Misyjna”. Pismo funkcję tę realizowało od 1930 r. Wcześniej, to jest od 1925 r., adresowane było tylko do członków Dzieła zamieszkałych w archidiecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej. Tę samą ideę, choć związaną z potrzebami konkretnego zgromadzenia misyjnego, realizował „Nasz Misjonarz”, organ Polskich Misjonarzy Słowa Bożego (werbistów)¹⁸. Był to miesięcznik, który wydawano w Górnej Grupie na Pomorzu. Jego pierwszy numer wyszedł w 1925 r. Tego samego roku w Krakowie można było spotkać jeszcze jeden periodyk z działem misyjnym, nosił on tytuł „Rocznik Mariański Poświęcony Szerzeniu Czi Niepokalanie Poczętej oraz Sprawom Stowarzyszeń Dzieci Marii i Cudownego Medalika”. Wydawali go Księża Misjonarze św. Wincentego à Paulo.

Wydarzeniem, które zdynamizowało światową działalność misyjną Kościoła katolickiego w okresie międzywojennym, było ukazanie się 28 lutego 1926 r. encykliki *Rerum Ecclesiae*. Była to druga po *Maximum Illud* nowoczesna encyklika misyjna. Papież Pius XI zwrócił w niej uwagę m.in. na nowoczesne metody pracy, wskazał na wielkie możliwości, jakie daje zastosowanie prasy dla potrzeb propagandy misyjnej¹⁹. Encyklika zapoczątkowała nowy trwający aż do wybuchu II wojny światowej okres w historii polskiego czasopiśmiennictwa misyjnego. Okres ten charakteryzuje się wielką obfitością nowych tytułów prasowych, jakie pojawiały się w różnych, często nieznanych do tej pory, ośrodkach wydawniczych. Przykładem niech będzie Wydawnictwo Towarzystwa Słowa Bożego w Górnej Grupie

¹⁷ J. M. Goiburur Lopetegui, *Duch misyjny. Vademecum*, Warszawa 1991, s. 171–174.

¹⁸ *O postuch dla Ojca św. w zadaniach misyjnych*, „Nasz Misjonarz” 1929, nr 1, s. 4–6; *Głosy wotających*, „Nasz Misjonarz” 1928, nr 7, s. 193, 194.

¹⁹ Papież Pius XI, *Encyklika „Rerum Ecclesiae”* z 28 lutego 1926 r., [w:] *Breviarium Missionum*, op. cit., s. 235–255.

koło Grudziądza. Wydawnictwo ojców werbistów zmanifestowało już swoją obecność w 1921 r., a w 1926 r. wprowadziło na rynek „Małego Misjonarza” — miesięcznik misyjny dla dzieci i młodzieży — oraz „Kalendarz Słowa Bożego”.

Kalendarze stanowiły szczególny rodzaj wydawnictw czasopiśmienniczych. Charakteryzowały się z reguły dosyć szeroką gamą podejmowanych tematów. Wśród nich były jednak i takie, które wydawane zwłaszcza przez zakony lub zgromadzenia misyjne, znaczną część swojej objętości poświęcały zagadnieniom związanym właśnie z pracą wśród niechrześcijan. W 1926 r. pojawiły się dwa tego typu wydawnictwa. Należał do nich „Kalendarz Małego Apostoła”, adresowany do dzieci, a wydawany przez księży palotynów w Wadowicach, oraz ukazujący się nakładem bernardynów lwowskich „Kalendarz Dzwonka Trzeciego Zakonu”.

Rok 1926, o którym ciągle jest mowa, przyniósł inne jeszcze wydawnictwa misyjne. Oto w nieznaney do tej pory miejscowości Krobia (k. Rawicza) ojcowie Oblaci Niepokalanej Panny Maryi wprowadzili na rynek prasowy miesięcznik „Oblat Niepokalanej”. Pismo służyło informowaniu o pracach zgromadzenia, w tym propagandzie misyjnej²⁰. Natomiast w miejscowości Kościan (k. Leszna) pojawił się bezpłatny dodatek miesięczny do „Gazety Polskiej”. Pismo nazywało się „Przegląd Misyjny”. Rok 1926, tak bogaty w misyjne inicjatywy prasowe, zamyka „Szkola Seraficka”, wydawana nakładem Redakcji Serafickiej w Panewniku, adresowana do Franciszkańskiego Związku Misyjnego, tercjarzy franciszkańskich i Pobożnego Stowarzyszenia ku Czci św. Antoniego.

Niezwykle rzadko spotykane były jednodniowe wydawnictwa prasowe. Ilustracją tego interesującego zjawiska była wydana w Poznaniu w 1927 r. „Jednodniówka ku uczczeniu Międzynarodowego Akademickiego Kongresu Misyjnego w Poznaniu. 28 IX – 2 X 1927”. Pismo ukazało się w języku polskim i francuskim. Problematykę misyjną częściej niż inne pisma religijne podejmował również wydawany od tego samego roku kalendarzyk Kongregacji Mariańskiej. Nosił on tytuł „Królowa Panieńska”, a ukazał się nakładem Misjonarzy Słowa Bożego w Rybniku (werbiści).

Rok 1928 zaowocował pięcioma nowymi czasopismami misyjnymi. Spośród nich na uwagę zasługują: „Związek Misyjny Po-

²⁰ Na drogę, „Oblat Niepokalanej” 1926, nr 1, s. 1-6.

lek”²¹, który ukazał się za sprawą Centrali Związku Młodzieży Polskiej w Poznaniu, oraz wychodzące w tym samym mieście „Roczniki Związku Akademickich Kół Misyjnych”²². Do pozostałych pism należały: wydawany w Kępnie „Głos Misyjny”, który był miesięcznym dodatkiem do „Nowego Przyjaciela Ludu”, „Kalendarz Misyjny Małego Dzieła Boskiej Opatrzności” ojców orionistów ze Zduńskiej Woli oraz wydawany we Lwowie bernardyński miesięcznik „Młodzież Seraficka”.

Rok 1930 również okazał się bogaty w misyjne inicjatywy wydawnicze. Były to przede wszystkim wydawany w Górnej Grupie werbistowski „Kalendarz Małego Misjonarza” oraz ukazujące się w Łomży nakładem Dyrekcji Diecezjalnej Papieskiego Dzieła Rozkrzewiania Wiary „Dzieła Misyjne w Diecezji Łomżyńskiej”. Obok nich pojawiły się też pisma, które w każdym numerze zamieszczały po kilka artykułów poświęconych misjom. Należały do nich kalendarze: krakowski „Kalendarz Cudownego Medalika”, ukazujący się nakładem Księży Misjonarzy i Sióstr Miłosierdzia, oraz „Kalendarz Posłańca Matki Boskiej Saletyńskiej” ojców saletynów z Dębowca koło Jasła. Tematykę misyjną podejmował też wychodzący w Bydgoszczy organ Zgromadzenia Ojców Ducha Świętego zatytułowany „Posłaniec Ducha Świętego”.

W tym miejscu warto odnotować ukazanie się encykliki *Quadragesimo anno* papieża Piusa XI z 1931 r. Stanowiła ona następny krok na drodze społecznego nauczania Kościoła. Wydana 40 lat po *Rerum novarum* Leona XIII przyczyniła się do pełnego rozkwitu katolicyzmu społecznego doby międzywojennej w Polsce²³. Choć

²¹ Pismo pełniło funkcję organu prasowego Związku Misyjnego Polek, który został założony w 1927 r. Jego centrala znajdowała się w Poznaniu, natomiast oddziały m.in. w Warszawie, Krakowie, Wilnie, Lublinie. Organizacja, współpracując z Dziełem św. Piotra Apostoła, stawiała sobie za cel wspieranie misjonarzy Polaków, a także zbieranie środków na kształcenie kleru tubylczego w krajach misyjnych. Członkinie tego Związku w zależności od zaangażowania dzieliły się na: zwyczajne i honorowe. Por. *Sekcja misyjna — Związek Misyjny Polek*, „Dzwonek Maryi” 1928, nr 4, s. 78–79; S. D. *Związek Misyjny Polek*, „Przegląd Misyjny” 1928, nr 12, s. 3.

²² Związek Akademickich Kół Misyjnych powstał 1 października 1927 r. w ostatniej fazie obrad Międzynarodowego Akademickiego Kongresu Misyjnego w Poznaniu. Z deklaracji Związku wynikało, że chce on scalić działalność wszystkich istniejących w Polsce studenckich kół misyjnych i ukierunkować je na rozwijanie akcji misyjnej w kraju przez dostarczanie wykształconych świeckich działaczy misyjnych. Por. A. Andrzejak, *U początków ruchu misyjnego w Polsce*, op. cit., supra note 2, s. 95 i 96.

²³ C. Strzeszewski, *Wpływ encyklik społecznych na myśl i działalność społeczną w Polsce*, [w:] *Historia katolicyzmu społecznego w Polsce 1832–1939*, op. cit., supra note 10, s. 579–590.

w swoim nauczaniu dokument ten nie podejmował bezpośrednio interesującej nas tematyki, to można chyba mówić o jego pośrednim wpływie na misyjną aktywizację różnych grup i organizacji. Tego jeszcze roku w Krakowie ukazał się nakładem Księży Misjonarzy i Sióstr Miłosierdzia „Kalendarz Matki Boskiej z Lourdes”. Również i to pismo, podobnie jak wcześniejsze, publikowało na swoich łamach dużo materiału o misjach.

W latach trzydziestych z senioratu działających wcześniej organizacji studenckich wyłonił się Związek Polskiej Inteligencji Katolickiej²⁴. Właśnie to szczególne środowisko, którego członkowie uczestniczyli również w pracach Papieskiego Dzieła Rozkrzewiania Wiary, stało się wydawcą dodatku do „Annales Missiologicae” zatytułowanego „Ruch Misyjny wśród Inteligencji w Polsce”. Pismo to ukazało się w Poznaniu w 1932 r. W tym samym roku wyszły „Misje Księży Misjonarzy i Sióstr Miłosierdzia”. Wydawane przez Księży Misjonarzy, jako bezpłatny dodatek do „Rocznika Mariańskiego”, reprezentowało obydwie zgromadzenia do wybuchu II wojny światowej. Ostatnim misyjnym periodykiem, jaki pojawił się na rynku wydawniczym w 1932 r., było „Papieskie Dzieło Rozkrzewiania Wiary w Diecezji Płockiej”.

Zgromadzenia zakonne, które działalność misyjną uprawiały niejako z natury rzeczy, były też głównymi twórcami prasy misyjnej. Tendencję taką potwierdza w zupełności rok 1933. Wtedy bowiem księża chrystusowcy z Potulic wydali „Głos Seminarium Zagranicznego” poświęcony pracy duszpasterskiej wśród Polonii²⁵. W tym roku nakładem Księży Misjonarzy w Krakowie wyszedł „Przyjaciel Polskiej Misji w Chinach”, zaś franciszkanie z Niepokalanowa zaprezentowali pismo dla dzieci, które nosiło tytuł „Rycerzyk Niepokalanej”. To ostatnie nie było pismem misyjnym, ale mały czytelnik mógł na jego łamach znaleźć sporo informacji o misjach. Ponadto nakładem Kancelarii Prymasa Polski ukazał się „Misyjny Dodatek Miesięcznika Kościelnego Archidiecezji Gnieźnieńskiej i Poznańskiej”. Wydawany w Poznaniu, przynosił wiadomości z misji, realizując ideę propagandy misyjnej.

²⁴ Por. R. Bender, *I wojna światowa i Polska niepodległa*, [w:] *Chrześcijaństwo w Polsce. Zarys przemian*, red. J. Kłoczowski, Lublin 1981, s. 271–296.

²⁵ W. Jarochoński, *Trudności duszpasterstwa polskiego w Niemczech*, „Głos Seminarium Zagranicznego” 1937, nr 5, s. 141; *Mogily polskie w cieniu palm*, „Głos Seminarium Zagranicznego” 1933, nr 2, s. 11.

Wydawnictwa misyjne, które w latach minionych zaznaczyły swoją obecność na rynku prasowym, potwierdziły ją również w roku 1934. Należały do nich: Sodalicja Klaweriańska ze swoją „Katolicką Propagandą Misyjną dla Budzenia i Rozpowszechniania Znajomości Misji Katolickich”, Księża Misjonarze i ich „Listy Polskich Misjonarzy św. Wincentego à Paulo”, Krajowa Dyrekcja Papieskiego Dzieła Rozkrzewiania Wiary wraz z tygodnikiem misyjnym adresowanym do młodzieży szkół średnich „Posiew”²⁶ oraz bernardyni lwowscy, którzy zaproponowali zawierający dział misyjny „Kalendarz Tercjarski”.

W odróżnieniu od duchowieństwa zakonnego kler diecezjalny posiadał zdecydowanie mniejsze możliwości, aby wyjeżdżać na misje. Nie oznacza to jednak, że nie uczestniczył w misyjnym wychowywaniu społeczeństwa czy w gromadzeniu środków materialnych. Najlepszym dowodem były ukazujące się diecezjalne czasopisma misyjne. Przykładem są wydane w 1935 r. przez kurie włocławską „Papieskie Dzieła Misyjne w Diecezji Włocławskiej”. Tego roku ukazały się jeszcze dwa pisma zakonne: poznańscy oblaci wydali „Ilustrowany Kalendarz Oblata Niepokalanej”, zaś prasowym przedsięwzięciem Warszawskiego Sekretariatu Polskiej Misji w Chinach były „Wiadomości Misyjne i Listy Księża Misjonarzy i Sióstr Miłosierdzia z Polskiej Misji w Chinach”.

Rzecz znamienna, że w drugiej połowie lat trzydziestych zmniejszała się liczba podejmowanych misyjnych inicjatyw czasopiśmienniczych. W roku 1936 pojawił się zaledwie jeden nowy periodyk misyjny, a mianowicie bydgoski „Kalendarz Misyjny Ducha Świętego”, a w rok później „Pomoc Misyjna” w Wilnie. Środowisko wileńskie, aktywne w innych dziedzinach, niestety, nie miało większego wpływu na kształtowanie się katolickiej prasy misyjnej i wspomniana tu „Pomoc Misyjna” była jedynym pismem misyjnym wydawanym na tym terenie. Co ciekawe, prezentowano je jako pismo poświęcone popieraniu rozkrzewiania wiary we wschodnich dzielnicach Polski²⁷. W 1937 r. ukazał się jeszcze nakładem Związku Misyjnego Duchowieństwa w Płocku „Biuletyn Miesięczny Związku Misyjnego Duchowieństwa”, zaś przypadająca w tym samym roku dziesiąta rocznica założenia Akademickiego Koła Misjologicznego na Katolic-

²⁶ *Maturzyści i maturzystki*, „Posiew” 1934/35, nr 3, s. 24.

²⁷ H. J., *Zapomniani w akcji misyjnej*, „Pomoc Misyjna” 1938, nr 2, s. 28–30; ks. K. Lubianiec, *Praca misyjna w kraju*, „Pomoc Misyjna” 1938, nr 2, s. 17.

kim Uniwersytecie Lubelskim stała się powodem wydania jednodniówki „Akademicy Lubelscy Misjom”.

Rok 1938 nie przyniósł żadnych nowości w dziedzinie czasopiśmiennictwa misyjnego, natomiast w 1939 r. ojciec Maksymilian Maria Kolbe, twórca ośrodka wydawniczego w Niepokalanowie, wydał — ostatnie przed wybuchem II wojny światowej — polskie pismo misyjne zatytułowane „Biuletyn Misyjny Mugenzai No Sono”²⁸. Był to miesięczny biuletyn „Niepokalanowa japońskiego”, gdzie pracowali polscy misjonarze.

Prezentując rozwój polskiego czasopiśmiennictwa misyjnego, starałem się zwrócić uwagę nie tylko na czasopisma stricte misyjne, ale również na takie, w których wiele miejsca poświęcano misjom. W dalszej części moich rozważań pragnę przyjrzeć się dokładniej tym periodykom, które całkowicie zostały poświęcone tematyce misyjnej. Ciekawa bowiem może się okazać odpowiedź na pytanie, jak wyglądała kwestia okresu trwania na rynku wydawniczym poszczególnych pism misyjnych. Analiza ich prowadzi do bardzo ciekawych wniosków.

Spośród wszystkich czasopism misyjnych, jakie ukazywały się na ziemiach polskich, najdłuższą obecnością na rynku wydawniczym może pochwalić się miesięcznik „Misje Katolickie”. Ukazywał się przez 57 lat — od 1882 r. do 1939 r. Pismo od początku swojego istnienia aż do ostatniego numeru wydawane było przez Towarzystwo Jezusowe, które po zakończeniu okresu kasaty w 1814 r. dosyć szybko odbudowało swoje szeregi i podjęło wszechstronną działalność apostołską, naukową i społeczną²⁹. Był to liczny i dobrze zorganizowany zakon, który wysoko cenił naukowe przygotowanie swoich członków. Z nich to wywodzili się redaktorzy i korespondenci pisma. Nie bez znaczenia był fakt, że Towarzystwo Jezusowe miało charakter międzynarodowy, a jego placówki rozsiane były po całym świecie. Ta sytuacja dawała możliwość zamieszczania licznych, tłumaczonych na język polski, korespondencji.

Innym elementem, który niewątpliwie miał wpływ na długowieczność pisma, było to, że starało się ono wyrastać ponad par-

²⁸ Bp J. Wosiński, *Wkład błogostawionego Maksymiliana Kolbe w misyjne dzieło Kościoła*, „Collectanea Theologica” 1972, nr 42, s. 5-14.

²⁹ W 1773 r. pod naciskiem rządów Europy papież Klemens XIV zniósł Towarzystwo Jezusowe na całym świecie. Zakon przetrwał jedynie na Białorusi. W 1814 r. papież Pius VII przywrócił zakon do istnienia. Por. F. Młynarczyk, *Jezuici*, [w:] E. Osiecki, *Informator o zakonach i seminariach duchownych w Polsce op. cit.*, supra note 9, s. 84-87.

tykularne interesy jednego tylko zakonu, prezentując historię misji realizowanych przez inne zgromadzenia. Niewątpliwie zainteresowanie, a co za tym idzie, zapotrzebowanie na „Misje Katolickie” musiały budzić niespotykane gdzie indziej, a utrzymane w konwencji popularnonaukowej poważne opisy geograficzne³⁰, etnograficzne³¹ i przyrodnicze³². Fenomen omawianego czasopisma polega i na tym, że utrzymało się tak długo na rynku wydawniczym, mimo iż nie starało się wcale zdobyć za wszelką cenę tak zwanego czytelnika masowego. Pismo adresowane było do inteligencji. Ze względu na poziom prezentowanych tekstów w 1939 r. decyzją Ministerstwa Wyznań i Oświecenia Publicznego uznane zostało za lekturę dla szkół gimnazjalnych i licealnych³³.

Kwartalnik „Roczniki Dzieła Świętego Dzieciństwa Pana Jezusa” jest drugim pod względem długowieczności na polskim rynku wydawniczym czasopismem misyjnym. Pismo ukazywało się w latach 1884–1939 (z przerwą w latach 1914–1916). Kwartalnik spełniał funkcję oficjalnego organu Papieskiego Dzieła Świętego Dzieciństwa Pana Jezusa działającego na terenie Polski, którego Dyrekcja Krajowa była wydawcą pisma. Wydaje się, że głównie z tego faktu wynika tak długi żywot omawianego kwartalnika. Ponadto warto zwrócić uwagę i na to, że omawiane pismo początkowo wydawało zgromadzenie Księży Misjonarzy św. Wincentego à Paulo, którego członkowie również i później spełniali funkcję redaktorów odpowiedzialnych.

Niecodzienne zjawisko wydawnicze stanowiły dwa czasopisma nieobecne w Polsce zgromadzenia trapistów. Były to: „Polski Kalendarz Misyjny Ojców Misjonarzy w Marianhill w Południowej Afryce na Rok Pański [...]” oraz „Wiadomości Misyjne”. Obydwa ukazywały się przez 49 lat nakładem Zastępstwa Misji Marianhillskiej w Południowej Afryce na Polskę. Pierwsze z nich wydawane było w latach 1891–1940, najpierw w Poznaniu, a później we Wrocławiu i Katowicach, drugie wychodziło od 1890 do 1939 r. w Chełmnie oraz Katowicach. Do 1904 r. nosiło tytuł „Niezapominajka”, gdyż głównym zamysłem autorów było przypominanie katolikom o potrzebach

³⁰ I. K., *Geografia misyjna*, „Misje Katolickie” 1935, nr 9, s. 252.

³¹ Franciszek Tomaka TJ, *Pogrzeb i koronacja bantuskiego króla*, „Misje Katolickie” 1935, nr 5, s. 147.

³² *Naukowe zastugi misjonarzy*, „Misje Katolickie” 1935, nr 6, s. 167.

³³ „Misje Katolickie” 1939, nr 7–8, s. 2. okł.

misji wśród Kafrów³⁴. Zadaniem obydwu pism było dostarczanie informacji o misjach prowadzonych przez zakon, wychowywanie do odpowiedzialności za nie, a także zbieranie środków na cele misyjne. Wydaje się, że ten ostatni wzgląd w zdecydowany sposób wpłynął na tak długą obecność pism na ziemiach polskich³⁵.

Od 1893 do 1939 r. ukazywało się „Echo z Afryki”. Był to miesięcznik, który wychodził nieprzerwanie przez 46 lat. Swój żywot zawdzięczał niewątpliwie wydawcy, którym była Sodaliczka św. Piotra Klawera — młoda i prężna formacja zakonna, specjalizująca się w organizowaniu działalności misyjnej i wspieraniu jej m.in. przez różnego rodzaju wydawnictwa. Ważną rolę w tym względzie odegrała założycielka Sodaliczki Maria Teresa Ledóchowska³⁶.

Wydaje się również, że zasługą wydawcy zakonnego była 43-letnia obecność w rękach polskiego czytelnika „Roczników Obydwóch Zgromadzeń św. Wincentego à Paulo”. Pismo ukazywało się w latach 1895–1938, zaś jego głównym celem była prezentacja wydającej go rodziny zakonnej oraz wspieranie jej prac misyjnych³⁷.

Do grupy najdłużej ukazujących się pism misyjnych należały: „Roczniki Rozkrzewiania Wiary”. Był to wychodzący w latach 1883–1921 dwumiesięcznik wydawany nakładem działającego w Krakowie Stowarzyszenia Rozkrzewiania Wiary.

Przez 31 lat wychodziła „Królowa Apostołów”. Był to drukowany od 1908 do 1939 r. organ Kongregacji Misyjnej Księży Palotynów. Miesięcznik ten swój długi żywot zawdzięczał prężnie działającemu zgromadzeniu zakonnemu. Niezwykle ważny w tym względzie był również nowatorski sposób przedstawiania zagadnień misyjnych. Misje ukazwane były nie tylko w kontekście religijnym, ale również jako zjawisko mające związek z polityką³⁸, sprawami społecznymi i kulturowymi³⁹. Jak z powyższego wynika, redakcja zabiegała o po-

³⁴ O. Majara, *Dola i niedola misjonarza w Afryce*, „Wiadomości Misyjne” 1937, nr 7, s. 104.

³⁵ „Wiadomości Misyjne” 1938, nr 1, s. 3. okł.

³⁶ J. Dębska, *W służbie misji*, [w:] *W Nurcie Zagadnień Posoborowych*, t. 9: *Maria Teresa Ledóchowska i misje*, red. B. Bejze, J. Gućwa, A. Koszorz, Warszawa 1977, s. 33–40.

³⁷ W. Szymbor, *Nieco statystyki zgromadzenia*, „Roczniki Obydwóch Zgromadzeń św. Wincentego à Paulo”, 1921, nr 1 i 2, s. 2–4; *Wiadomości z misyj zagranicznych zgromadzenia*, tamże, 1935, nr 3, s. 342–349.

³⁸ *Komuniści a tereny misyjne*, „Królowa Apostołów” 1938, nr 1, s. 12–13.

³⁹ *Miliard pogan*, „Królowa Apostołów” 1938, nr 10, 298–299.

ziom i popularność swojego pisma, co miało niewątpliwy wpływ na jego długi żywot.

Wspomniana już wcześniej Sodalicja Klaweriańska, która swoją działalność misyjną realizowała posługując się słowem drukowanym, była wydawcą dwóch innych czasopism misyjnych. Każde z nich docierało do czytelnika polskiego przez 26 lat. Pierwszy zaczął wychodzić „Murzynek”⁴⁰. Był to misyjny miesięcznik dla dzieci i młodzieży. Ukazywał się w latach 1913–1939. Od roku 1914 do 1940 wychodził „Kalendarz św. Piotra Klawera”. Na przykładzie obydwu pism widać wyraźny rys Matki Teresy Ledóchowskiej. Wpływ charyzmatycznej założycielki Sodalicji Klaweriańskiej trwał również po jej śmierci. Długo jeszcze pojawiały się na łamach założonych przez nią czasopism podziękowania za doświadczone łaski⁴¹. Niewątpliwie decydowało to również o ich żywotności. Do wspomnianych periodyków należały jeszcze: „Kalendarz Misyjny dla Dzieci i Młodzieży”, który ukazywał się przez 20 lat od 1920 do 1940 r., oraz dwumiesięcznik zatytułowany „Katolicka Propaganda Misyjna dla Budzenia i Rozpowszechniania Znajomości Misji Katolickich”. Ostatni tytuł ukazywał się tylko przez 5 lat — w czasie od 1934 do 1939 r.

Trzy czasopisma misyjne charakteryzują się 14-letnią obecnością na polskim rynku wydawniczym. Należały do nich: „Młodzież Misyjna”, „Pobudka Misyjna” i „Nasz Misjonarz”. Wychodziły one w latach 1925–1939. „Nasz Misjonarz” był pismem zgromadzenia Misjonarzy Słowa Bożego (werbistów). Jego dosyć późne pojawienie się na rynku wydawniczym tłumaczy fakt, że pierwsze domy misyjne werbistów założono dopiero w 1922 r. w Rybniku i w 1923 r. w Górnej Grupie, gdzie znajdowały się wydawnictwa⁴². „Młodzież Misyjna” to miesięcznik wydawany przez Towarzystwo Salezjańskie, natomiast „Pobudka Misyjna” pełniła funkcję organu urzędowego dwóch Papieskich Dzieł Misyjnych w Polsce, tj. Papieskiego Dzieła Rozkrzewiania Wiary i Papieskiego Dzieła św. Piotra Apostoła.

Zaledwie rok krócej, bo przez 13 lat, ukazywały się wychodzące w latach 1926–1939 dwa pisma. Pierwsze z nich, „Mały Misjonarz”,

⁴⁰ *Czem jest Murzynek?*, „Murzynek” 1926, nr 4, s. 4. okł.

⁴¹ *Na Ligę Dzieci dla Afryki*, „Murzynek” 1925, nr 9, s. 2. okł.; *Łaski otrzymane za wstawiennictwem Matki Teresy Ledóchowskiej*, „Kalendarz św. Piotra Klawera” 1925, s. 18–19.

⁴² E. Osiecki, *Informator o zakonach i seminariach duchownych w Polsce*, op. cit., supra note 9, s. 175.

było skierowane do dzieci i młodzieży; wydawali je wspomniani wcześniej Misjonarze Słowa Bożego⁴³, natomiast drugie czasopismo nosiło tytuł „Oblat Niepokalanej”. Był to miesięcznik misyjny zgromadzenia ojców Oblatów Niepokalanej Panny Marii. Dosyć późne założenie pisma spowodowane było tym, że zgromadzenie przybyło do Polski dopiero po odzyskaniu niepodległości w 1919 r. Niewątpliwie miało to wpływ na długotrwałość omawianego tytułu⁴⁴.

Od 1928 do 1938 r. wychodziły „Roczniki Związku Akademickiego Kół Misyjnych w Polsce”. Od 1932 r. pismo nosiło tytuł „Annales Missiologicae”. Dziesięcioletni okres obecności wśród polskich pism misyjnych był możliwy dzięki wysiłkom najpierw Związku Akademickich Kół Misyjnych, a później dzięki Komitetowi Propagandy Misyjnej wśród inteligencji przy Papieskim Dziele Rozkrzewiania Wiary w Poznaniu. Od 1935 r. redaktorem pisma był ks. Kazimierz Kowalski⁴⁵.

Przez dziewięć lat wychodził „Kalendarz Małego Misjonarza”. Wydawany od 1930 do 1939 r. przez zgromadzenie Misjonarzy Słowa Bożego, skierowany był do najmłodszego czytelnika.

Do pism, które wydawane były przez okres siedmiu lat, należą: „Dzieła Misyjne w Diecezji Łomżyńskiej” oraz „Misje Księży Misjonarzy i Sióstr Miłosierdzia”. Pierwsze z nich ukazywało się w latach 1930–1937, a wydawane było nakładem Diecezjalnej Dyrekcji Papieskiego Dzieła Rozkrzewiania Wiary, natomiast drugie czasopismo było comiesięcznym dodatkiem do „Rocznika Mariańskiego” wychodzącego nakładem Księży Misjonarzy w Krakowie. Ukazywało się w latach 1932–1939.

Kwartalnik „Głos Seminarium Zagranicznego” wychodził przez 6 lat (od 1933 do 1939 r.). Pismo swoje istnienie zawdzięcza seminarium Towarzystwa Chrystusowego w Potulicach, a szczególnie księdzu Ignacemu Posadzemu⁴⁶.

Okres pięcioletniego istnienia przypadł w udziale wspomnianemu już wcześniej dwumiesięcznikowi Sodalicji Klaweriańskiej, noszącemu tytuł „Katolicka Propaganda Misyjna dla Budzenia i Roz-

⁴³ Słówo na początku roku, „Mały Misjonarz” 1929, nr 1, s. 1; Postacie dziecięce, „Mały Misjonarz” 1929, nr 4, s. 111.

⁴⁴ Tamże, s. 128.

⁴⁵ A. Andrzejak, *U początków ruchu misyjnego w Polsce. Biskup Kazimierz Kowalski (1896–1972)*, Poznań 1993.

⁴⁶ Ks. H. Kamiński, *Chrystusowcy*, [w:] E. Osiecki, *Informator o zakonach i seminariach duchownych w Polsce*, s. 54–57.

powszechniania Znajomości Misji Katolickich”, oraz kwartalnikowi „Posiew” skierowanemu do młodzieży, a wydawanemu w latach 1934–1939. Pismo do roku 1937 wychodziło nakładem Prezydium Papieskiego Dzieła Rozkrzewiania Wiary w Poznaniu, później wydał je Komitet Propagandy Misyjnej wśród inteligencji, również w Poznaniu.

Poniżej granicy, jaką stanowi pięcioletni okres funkcjonowania na rynku prasowym, znalazły się następujące tytuły: „Wiadomości Misyjne i Listy Księża Misjonarzy i Sióstr Miłosierdzia z Polskiej Misji w Chinach” — 4 lata; „Przegląd Misyjny”⁴⁷, „Papieskie Dzieło Rozkrzewiania Wiary w Diecezji Płockiej”, „Przyjaciel Polskiej Misji w Chinach”, „Papieskie Dzieła Misyjne w Diecezji Włocławskiej” — 3 lata; „Ruch Misyjny wśród Inteligencji w Polsce”, „Listy Polskich Misjonarzy św. Wincentego à Paulo z Chin”, „Pomoc Misyjna. Pismo Poświęcone Popieraniu Rozkrzewiania Wiary”, „Biuletyn Misyjny Związku Misyjnego Duchowieństwa w Polsce” — 2 lata; „Głos Misyjny”⁴⁸, „Młodzież Seraficka”, „Związek Misyjny Polek”, „Sprawozdanie Związku Misyjnego Duchowieństwa w Polsce”, „Misyjny Dodatek Miesięcznika Kościelnego Archidiecezji Gnieźnieńskiej i Poznańskiej” — 1 rok.

Wśród czasopism misyjnych znalazły się również i takie, które reprezentowane były zaledwie przez jeden bądź kilka numerów. Do tej grupy wydawnictw należały: „Jednodniówka ku Uczczeniu Międzynarodowego Akademickiego Kongresu Misyjnego w Poznaniu”, „Kalendarz Misyjny Małego Dzieła Boskiej Opatrzności”, „Sprawozdanie Zarządu Związku Akademickich Kół Misyjnych w Polsce za rok 1932”, „Kalendarz Misyjny Ducha Świętego”, „Biuletyn Misyjny Mugenzai No Sono”. Twórcą ostatniego pisma był o. Maksymilian Maria Kolbe, później ogłoszony świętym.

W tym miejscu trzeba zaznaczyć, że to wybuch II wojny światowej przerwał wydawanie omawianych periodyków, a więc trudno mówić o „długowieczności” czy „krótkowieczności” wspomnianych tytułów. Ich „życie” został bowiem zakończony nagle, w sposób

⁴⁷ „Przegląd Misyjny” był dodatkiem do „Gazety Polskiej” wydawanej przez Związek Ludowo-Narodowy w Kościanie (woj. poznańskie), zob. A. Paczkowski, *Prasa polska w latach 1918–1939*, Warszawa 1980, s. 34–38.

⁴⁸ „Głos Misyjny” był dodatkiem do terenowego organu Polskiego Stronnictwa Chrześcijańskiej Demokracji noszącego tytuł „Nowy Przyjaciel Ludu”. Zob. A. Notkowskiego, *Polska prasa prowincjonalna Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1939*, Warszawa–Łódź 1982, s. 350, 355, 357.

nietypowy i niepożądany na pewno przez samych wydawców i odbiorców. Jedno natomiast jest pewne, że wydawnictwa misyjne tworzone z myślą o długoletnim wydawaniu i traktowano je jako stały element polskiego rynku prasowego.

Dokonując krótkiego podsumowania dotychczasowych rozważań, stwierdzić należy, że polską prasę misyjną okresu międzywojennego reprezentowało 40 tytułów: 9 spośród nich ukazywało się jeszcze przed 1918 r. Grono najstarszych, a co za tym idzie najdłużej wychodzących czasopism stanowi 7 tytułów, których początki sięgają XIX w. Największy przyrost liczby interesujących nas czasopism dokonał się w latach 1925–1939. Pojawiło się wtedy 29 nowych tytułów misyjnych. Najobfitszy pod tym względem był rok 1928, kiedy do rąk czytelników trafiło 5 nowych pism, natomiast lata 1925, 1926, 1930, 1932, 1933, 1934 i 1935 przyniosły po 3 nieznane do tej pory czasopisma.

Na zakończenie chciałbym dodać, iż w latach 1918–1939 ukazywało się 16 czasopism, które prezentowały tematykę misyjną w ramach specjalnego działu bądź podejmowały ją znacznie częściej niż pozostałe pisma katolickie, co świadczyło o szczególnym zainteresowaniu misjami ich redakcji. Wśród czasopism tego rodzaju, charakteryzujących się ponadto najdłuższą obecnością na rynku wydawniczym, w pierwszym rzędzie wymienić należy wychodzącego jeszcze przed odzyskaniem niepodległości „Posłańca Świętej Rodziny”. Wydawany był przez Księżę Misjonarzy Świętej Rodziny. Ukazywał się przez 30 lat. Pierwszy numer tego pisma pojawił się w 1909 r., ostatni natomiast w 1939 r. Innym, zaledwie trzy lata krócej obecnym na rynku prasowym, był „Posłaniec Świętego Antoniego”. Czasopismo spełniało funkcję organu Stowarzyszenia św. Antoniego Padewskiego i III Zakonu św. Franciszka. Wydawane w latach 1912–1939, obficie informowało o misjach, zwłaszcza franciszkańskich. Podobnie było z miesięcznikiem „Pokłosie Salezjańskie”, który wychodził przez 23 lata — w okresie od 1916 do 1939 r. — i też posiadał dział misyjny.